

ASPECTE LEXICO-SEMANTICE ÎN RUGĂCIUNEA ÎNTÎI A VECERNIEI. STUDIU COMPARATIV ÎNTRE *LITURGHIERUL* LUI DOSOFTEI, CEL AL LUI ANTIM IVIREANUL ȘI EDIȚIA DIN 2000 A *LITURGHIERULUI*

DRD. ALINA CAMIL

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași

alinacamil@yahoo.com

Résumé: Cet article présente l'analyse des termes religieux qui sont inclus dans le texte de la première prière des Vêpres, à partir de trois différentes éditions du Missel. En étudiant l'étymologie de chaque mot on réalise une classification basée sur la fréquence, dans le texte, des mots de différentes origines, en accordant un intérêt particulier à l'analyse des termes formés sur le terrain de la langue roumaine. L'analyse comparative entre les trois versions différentes permet d'identifier les relations de synonymie entre les termes, mais en première fois de confirmer la résistance en temps de certains termes dans l'intérêt de respecter la tradition, pour la transmission correcte du message religieux.

Mots-clés: missel, vêpres, termes religieux, analyse lexicale.

Vecernia (< slv. *вечерня*)¹ reprezintă — în ritualul creștin ortodox — slujba care se oficiază în biserică spre seară². Vecernia — slujba de seară — a fost și este una dintre cele mai frumoase laude bisericești care se oficiază zilnic. Slujba deschide rânduiala liturgică din fiecare zi. Este, prin urmare, prima dintre slujbele zilei oficiate în Biserica Ortodoxă și pentru că ziua liturgică începe la apus, vecernia este slujită, în mod tradițional, seara devreme. În limba greacă, numele slujbei e *Ἐσπερινός*, iar în latină *vesperæ*. În limba română s-a impus cuvântul *vecernie* din slavonă, *вечерь* însemnând 'seară'; mai târziu, în cărțile de cult editate la Blaj, apare termenul *înserat*. În cărțile de cult romano-catolice românești s-a statornicit varianta *vespere*, dublată în limbajul laic de adjectivul *vesperal*, utilizat ca antonim al lui *matinal*. Așa cum am observat mai sus, termenului de origine slavă *vecernie* și celui de proveniență latină *vesperina* îi corespunde în traducere românească expresia *slujba de seară*.

În ceea ce privește studiul lingvistic, care ne preocupă în articolul de față, ne vom opri aici asupra textului rugăciunii întîi din cele șapte cu care debutează slujba vecerniei, rugăciune prezentă în *Liturghierul* tipărit de Dosoftei (1679), apoi în cel

¹ Folosim prescurtările din *Micul dicționar academic*, vol. I-IV, Editura Univers Enciclopedic, București, 2003.

² *Ibidem*, s.v.

tipărit de Antim Ivireanul (1713) — variantă a *Liturghierului* considerată a sta la baza versiunii actuale a acestuia — și în *Liturghierul* actual (ediția din 2000). Avem, prin urmare, unul și același text primar în trei versiuni românești diferite.

Studiul de față, aplicat asupra textului rugăciunii, are în vedere o analiză lexico-semantică a termenilor. Din punct de vedere semantic, textul rugăciunii întii a vecerniei este unul deosebit de expresiv și bogat în sensuri religioase. O inventariere a termenilor întâlniți în textul avut în vedere este necesară în clasificarea acestora în funcție de criteriul etimologic. Considerăm că este important să aflăm care termeni au o pondere mai mare în ceea ce privește limbajul liturgic. Pe de altă parte, un mare interes prezintă și aflarea modului de formare a unora dintre termeni pe teren românesc.

În urma analizei, se constată prezența în text a următoarelor elemente lexicale cu valoare funcțională mai importantă:

1. Cuvinte de origine latină: ADEVĂR, adevăruri, s. n. (< lat. *ad + de + verum*) *Ca să împlăm într-adevara Ta* (Dosoftei)/*Ca să umblăm întru adevărul Tău* (Antim, L. 2000); **BINE**, s. n. sg. (< lat. *bene*) *Fă cu noi semn întru bine* (Antim)/ ~ săm/n/semn spre bine (Dosoftei, L. 2000); **CALE**, căi, s. f. (< lat. *callis*) *Du-ne în calea Ta* (Dosoftei)/*Îndirepțează-ne pre noi la calea Ta* (Antim)/ *Îndreptează-ne pe calea Ta* (L. 2000); **DOMN**, domni, s. m. (< lat. *dom(i)nus*) *Doamne, Îndurate și Milostive* – identitate la nivelul celor 3 versiuni; **DUMNEZEU**, (rar) dumnezei, s. m. (< lat. *dom(i)ne deus*) *Tu ești Dumnezău singur și nu este asemenea Ție nime în dumnezăi* (Dosoftei)/*Tu ești Dumnezeu singur și nu iaste asemene Ție întru dumnezei* (Antim)/*Tu singur ești Dumnezeu și nu este nimeni asemenea Ție* (L. 2000); **FIU**, fii, s. m. (< lat. *filius*) [...] *a Tatălui și-a Fiului și-a Svîntului Dub* (Dosoftei)/*Tatălui și Fiului și Sfîntului Dub* (Antim)/ *Tatălui și Fiului și Sfîntului Dub* (L. 2000); **INIMĂ**, inimi, s. f. (< lat. *anima*) *Veselește inimile noastre* – identitate la nivelul celor 3 versiuni; **ÎNCHINĂCIUNE**, închinăciuni, s. f. (< lat. *inclinatio, -onis*) *Că Ție să cuvine toată mărirea, cinstea și închinăciunea* (Antim)/ *Că Ție să cuvine toată slava*, ~ (L. 2000); **MÎNGÎIA** vb. (< lat. **manganeare*) [...] *a mîngîia și a mîntui pre toți* (Antim, L. 2000); **RUGĂCIUNE**, rugăciuni, s. f. (< lat. *rogatio, -onis*) *Ascultă rugăciunea noastră* – identitate la nivelul celor 3 versiuni; **TATĂ**, tați, s. m. (< lat. *tata*) *Tatălui și Fi(i)ului și [...]* – identitate la nivelul celor 3 versiuni; **TEME**, vb. (< lat. *timere*) *Veselește inimile noastre, întru să ne temem de numele Tău svînt* (Dosoftei)/ ~ *ca să ne tēmem de numele Tău cel sfînt* (Antim, L. 2000); **VIRTUTE**, virtuți, s. f. (< lat. *virtus, -utis*) *Doamne, puternic în milă și bun în vîrtute* (Dosoftei).

2. Cuvinte de origine slavă veche sau slavonă: AMIN, interj. (< vsl. *амин*) *Amin* (Antim, L. 2000); **CINSTE**, s. f. (< vsl. *чистн*) *Că Ție să cuvine toată mărirea, cinstea și închinăciunea* (Antim)/ ~ *slava, cinstea și închinăciunea* (L. 2000); **DUH**, duhuri, s. n. (< vsl. *дохъ*) *Sfîntului Dub* – identitate la nivelul celor 3 versiuni; **MILĂ**, mile, s. f. (< slv. *милъ*) *Doamne, puternic în(tru) milă* – identitate; **MILOSTIV**, -ă, adj. (< slv.

МИЛОСТИВЪ) *Doamne, Îndurate și Milostive* — identitate; **SFÎNT**, -ă, adj. (< vsl. **СВЯТЫ**) [...] *numele Tău svînt* (Dosoftei) / *numele Tău cel sfînt* (Antim, L. 2000); **SLAVĂ**, slăvi, s. f. (< slv. **СЛАВА**) *Că a Ta-i tăria și a Ta-i împărăția și puterea și slava* (Dosoftei) / *Că Ție se cuvîne toată slava, cîntea și închinăciunea* (L. 2000); **VEAC**, veacuri, s. n. (< vsl. **ВѢКЪ**) [...] *și-n vecii de veci*. (Dosoftei) / [...] *și în vecii vécilor*. (Antim, L. 2000).

3. Cuvinte de origine maghiară: MÎNTUI, vb. (< magh. *menteni*) [...] *a ajuta și a mîngîia și a mîntui p(r)e toți*. (Antim, L. 2000).

4. Cuvinte cu etimologie nesigură: PURURI [Var.: pûrurea], adv. (probabil < lat. *purus*) [...] *pûrurea* — identitate la nivelul celor trei versiuni.

5. Cuvinte create pe teren românesc

5.1. De la cuvinte de origine latină: CERERE, cereri, s. f. format de la verbul (a) *cere* (< lat. *quaerere*) *Ia aminte glasul cêrerii noastre* (Antim); **ÎNDREPTA**, vb. (*în + drept*) *Înd(i)reptează-ne pre noi la calea Ta* (Antim, L. 2000); **ÎNDURAT**, adj. (participiul lui *îndura* < lat. *indurare*) *Doamne, Îndurate și Milostive* — identitate; **PUTERE**, puteri, s. f. format de la verbul (a) *putea* (< lat. *potere*) *Că a Ta-i tăria și a Ta-i împărăția și puterea și slava* (Dosoftei); **TĂRIE**, (rar) *tării*, s. f. (*tare + suf. -ie*) *Că a ta-i tăria* (Dosoftei), *Doamne, puternic întru milă și bun întru tărie* (Antim, L. 2000);

5.2. De la cuvinte de origine slavă: NĂDĂJDUI, vb. (*nădejde + suf. -ui*) [...] *de-a agîntarea și-a mîntuirea pre toț carii nedejdiesc în numele Tău svînt* (Dosoftei) / *A mîntui pre toți ceia ce să nădăjdiesc întru sfînt numele Tău* (Antim) / *A mîntui pe toți cei ce nădăjdiesc întru numele Tău cel sfînt* (L. 2000); **VESELI**, vb. (< *vesel*) *Veselește inimile noastre* — identitate la nivelul celor trei versiuni;

5.3. De la cuvinte de origine maghiară: MÎNTUIRE, mîntuiri, s. f. format de la verbul (a) *mîntui* (< magh. *menteni*) *Doamne, puternic în milă și bun în vîrtute, de-a agîntarea și-a mîntuirea pre toț carii nedejdiesc în numele Tău svînt* (Dosoftei);

5.4. De la cuvinte cu origine necunoscută sau cu etimologie nesigură: MĂRIRE, măriri, s. f. (< *mări* < *mare* < probabil lat. *mas, maris*) *Că Ție să cuvîne toată mărirea, cîntea și închinăciunea* (Antim); **RĂBDĂTOR**, -oare, adj. (*răbda + suf. -ător*) *Doamne, Îndurate și Milostive, Îndelung-răbdătorule* (L. 2000) / [...] *răbdătoriule* (Dosoftei, Antim).

Pentru a avea o imagine mai clară a ponderii fiecăreia dintre cele 5 grupe de cuvinte, le voi prezenta mai jos într-o ordine descrescătoare:

- 1) Cuvinte de origine latină: 13;
- 2) Cuvinte de origine slavă veche sau slavonă: 8;
- 3) Cuvinte de origine maghiară: 1;
- 4) Cuvinte cu etimologie nesigură: 1;
- 5) Cuvinte create pe teren românesc: 10.

În urma acestei clasificări se poate cu ușurință constata faptul că ponderea cea mai mare o au termenii de origine latină (aproximativ 40%), urmați de termenii

formați pe teren românesc (aproximativ 30%) și apoi de termenii de origine slavă (aproximativ 25%).

În ceea ce privește ultima categorie, putem remarca faptul că procedul cel mai obișnuit de formare a unor cuvinte noi este derivarea, fapt constatat și de Ion Coteanu: „[...] derivarea este incontestabil mai productivă decât compunerea.”³ Dintre derivatele enumerate mai sus atrage atenția un termen prezent în toate cele trei versiuni. Este vorba despre substantivul *tărie*, format din adjectivul *tare* + suf. abstract - *ie*. În limba română acest sufix are „aceeași origine (lat. *-ia*) ca și în celelalte limbi romanice. El a fost întărit prin împrumutul de cuvinte grecești și slave.”⁴ Din categoria derivatelor cu prefixe avem un singur caz — verbul (*a*) *îndrepta* (cu prefixul lat. *in-*) — prezent la Antim și în ediția recentă a *Liturghierului*. Așa cum remarca Ion Coteanu, „o sursă inepuizabilă de derivare se află în verbe, căci infinitivul lung este un substantiv feminin”. Putem oferi ca exemplu cuvintele: *cerere, mîntuire, putere*.

Ca termeni formați prin compunere în text avem două exemple: *îndelung-răbdătorule* și *mult-milostive*, ambele forme fiind învechite.

Arunzând o privire de ansamblu asupra celor trei ediții ale *Liturghierului*, din punct de vedere lexical constatăm faptul că nu există diferențe care să ducă la deformarea sensului unor cuvinte. Se remarcă, în mod special, anumite realizări intertextuale ale sinonimiei, spre exemplu:

Cérere (Antim) — *rugare* (Dosoftei)

Îndelung-răbdătorule (Antim) — *lung* ~ (Dosoftei) — *Îndelung-răbdătorule* (*Liturghier*, 2000)

Întru (Antim) — *spre* (Dosoftei) — *spre* (*Liturghier*, 2000)

(*A*) *îndirepta* (Antim) — (*a*) *duce* (Dosoftei) — (*a*) *îndrepta* (*Liturghier*, 2000)

ca să (Antim) — *întru să* (Dosoftei) — *ca să* (*Liturghier*, 2000)

Bun întru tărie (Antim, *Liturghier*, 2000) — *bun în virtute* (Dosoftei)

Mărire (Antim) — *slavă* (Dosoftei, *Liturghier*, 2000) în structura: *Că Ție să cuvine toată mărirea, cinstea și închinăciunea* (Antim) — *Că a Ta-i tăria și a Ta-i împărăția și puterea și slava* (Dosoftei) — *Că Ție se cuvine toată slava, cinstea și închinăciunea* (*Liturghier*, 2000).

Ne vom opri mai întâi asupra versiunii celei mai vechi a rugăciunii avute în vedere și anume, la varianta de text ce aparține mitropolitului Dosoftei. În ceea ce privește limba întrebuițată de acesta, este bine știut faptul că Dosoftei a avut o contribuție importantă, „inegală ca valoare”⁵ în procesul evoluției limbii române.

³ I. Coteanu, *Structura și evoluția limbii române (de la origini pînă la 1860)*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1981, p. 53.

⁴ E. Slave, *Sufixele -ie, -ărie în Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, vol. al III-lea, Editura Academiei RPR, București, 1962, p. 164-167.

⁵ Al. Rosetti, B. Cazacu, L. Onu, *Istoria limbii române literare*, vol. I, *De la origini pînă la începutul secolului al XIX-lea*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Minerva, București, 1971, p. 133.

Conștient fiind de necesitatea introducerii limbii române în biserică, mitropolitul Dosoftei, a fost, la noi, „cel dintîi prelat” care a început „o acțiune organizată de înlocuire a limbii slavone din serviciul religios, traducînd în românește și publicînd cartea de căpetenie a cultului, *Liturghierul* (Iași, 1679; retipărit la 1683).”⁶ „Dosoftei era conștient de faptul că limba literară românească de atunci se găsea la începutul ei, că era fixată numai în parte, că adevărata fixare urma să aibă loc de atunci înainte”, de aceea „acest cărturar, care țintea și la o revoluție lexicală a limbii, nu vrea să mai respecte normele generale și regionale ale limbii literare de pînă atunci și încearcă și o reformă în pronunție și sintaxă.”⁷ În acest secol al XVII-lea, care poartă amprenta mitropolitului Dosoftei în ceea ce privește procesul de îmbogățire al limbii române, existau în paralel atît o variantă literară, cît și una populară, deosebite între ele la toate nivelurile limbii: fonetic, morfologic, sintactic și lexical. Dosoftei duce o adevărată luptă pentru ridicarea la rangul de normă a limbii literare a anumitor elemente populare moldovenești. În ceea ce privește derivarea, procedeu de formare predominant în cazul termenilor creați pe teren românesc, menționați mai sus, cărturarului moldovean i se recunoaște meritul de a fi adoptat „o poziție originală, anticipînd cu aproape două secole pe Aron Pumnul” (Rosetti, Cazacu, Onu, *op. cit.*, p. 151).

Dosoftei cunoaște foarte bine resursele lexicale ale limbii române, dar și limbile: greacă, slavonă, latină, polonă ș.a., limbi la care apelează atunci cînd româna nu dispunea de termeni corespunzători. Calcurile lexicale după limba greacă demonstrează strînsa legătură și, în același timp, dependența mitropolitului față de originalul grecesc după care face traducerea. Este cazul compuselor adjectivale: *lung răbdătoriu*⁸ (în gr. μακρότιμος ‘răbdător’ – μακρός ‘lung’, θυμός ‘mînie’) și *mult milostiv*⁹ (în gr. πολυέλεος ‘milostiv’ – πολυ ‘(cu) mult’, έλεος, ‘milă, milostenie’). Aceste „calcuri lexicale de expresie”, cum le numește E. Munteanu¹⁰, reprezintă „o transpunere, exactă sau aproximativă, a unui compus sau a unui derivat străin într-o altă limbă, însoțită de un transfer semantic”.

Încheiem discuția cu privire la mitropolitul Dosoftei, amintind faptul că, datorită lui „limba română se consacră definitiv, în Moldova, ca limbă a cultului” (Rosetti, Cazacu, Onu, *op. cit.*, p. 160).

În ceea ce privește versiunea antimiană a rugăciunii, se impune să menționăm în primul rînd faptul că Antim a avut în posesie tipăriturile lui Dosoftei¹¹; în ciuda acestei realități însă, nutrim totuși convingerea că *Liturghierul* tipărit de acesta este o

⁶ *Ibidem*, p. 133.

⁷ G. Ivănescu, *Limba mitropolitului Dosoftei* în *Studii de istoria limbii române literare*, Editura Junimea, Iași, 1989, p. 54

⁸ Am preferat păstrarea formei fără cratimă, așa cum aceasta este prezentă în ediția critică a *Liturghierului* lui Dosoftei, aparținînd lui N. A. Ursu, Iași, 1980.

⁹ Vezi nota anterioară.

¹⁰ E. Munteanu, *Lexicologie biblică românească*, Editura Humanitas, București, 2008, p. 229.

¹¹ D. H. Mazilu, *Introducere în opera lui Antim Ivireanul*, Editura Minerva, București, 1999, p. 177.

traducere proprie după originalul grecesc. Deși de origine georgiană, Antim Ivireanul a învățat foarte ușor limba română, reușind să se exprime într-un stil elegant și expresiv, utilizând, în același timp, un limbaj ușor, accesibil tuturor claselor sociale. Privită în raport cu aspectul general al limbii literare din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, „limba lui Antim Ivireanul are la bază exprimarea vie a poporului și impresionează prin claritate, prin expunere curgătoare și prin naturalețe.”¹² Punând față în față scrierile celor doi ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române, se poate cu ușurință sesiza faptul că cele mai multe diferențe sunt datorate diversificării regionale și materialului lexical avut la dispoziție (avem în vedere și diferența de aproximativ 3 decenii dintre cele două ediții, timp în care limba română cunoaște o oarecare evoluție). Ambii s-au confruntat însă cu „îngustimea” limbii române în ceea ce privește lexicul de natură religioasă.

Toată această discuție privind nivelul lexical al limbii în diferitele sale stadii evolutive trebuie făcută prin raportarea la versiunea din 2000 a *Liturghierului*. Doar avînd la îndemîină o ediție recentă putem face anumite comparații privind rezistența sau, dimpotrivă, efemeritatea anumitor termeni sau formule standard. Canalizîndu-ne atenția asupra limbajului bisericesc actual observăm cu o destul de mare ușurință faptul că, în privința raportului dintre tradiție și inovație, acesta tinde spre o „oarecare reticență față de termenul neologic”¹³ care se află de multe ori în concurență cu sinonimul/sinonimele mai vechi în limbă. Din această categorie a „termenilor din fondul mai vechi al limbii române preferați în detrimentul neologismelor”¹⁴ fac parte termenii: *făcător* (< face + -ător) în loc de *creator* (< fr. *créateur*, lat. *creator*) – „...că mare ești și făcător de minunate” (Dosoftei); *veac* (< vsl. **вѣкъ**) în loc de *secol* (< lat. *saeculum*, it. *secolo*) – „... acum și pururea și-n vecii de veii” (Dosoftei) / „...acum și pururea și în vecii vecilor” (Antim) / „... acum și pururea și în vecii vecilor” (*Liturghier*, 2000); *dub* (< vsl. **Дубъ**) și nu *spirit* (< lat. *spiritus*, it. *spirito*, fr. *esprit*) – „Sfîntul Dub”. La fel, adjectivul *sfînt* (< vsl. **святъ**) – „Sfîntul Duh” cîștigă teren în fața corespondentului său, adjectivul *sacru* (< lat. *sacrum*) tot datorită „prudenței și rezistenței la inovații”¹⁵. Un caz similar îl constituie substantivul *slavă* (după slv. **слава**) – *Că Ție se cuvîne toată slava* (*Liturghier*, 2000) și substantivul *mărire* – *Că Ție se cuvîne toată mărirea* (Antim), în locul substantivului *glorie*. Tot cu scopul respectării tradiției se păstrează și unele forme vechi precum *tărie*, *facere* în locul altora noi ca *fermitate*, respectiv *creație*, *geneză*. Multe dintre aceste forme învechite s-au conservat de-a lungul vremii și i se impun astăzi diortositorului modern tocmai din dorința și nevoia de „a respecta, potrivit tradiției, litera și spiritul textului sacru”.¹⁶ Acest caracter conservator al limbajului religios — ce caracterizează cu

¹² Al. Rosetti, B. Cazacu, L. Onu, *op. cit.*, p. 194.

¹³ D.-L. Teleoacă, *Limbajul bisericesc actual între tradiție și inovație*, Editura Academiei Române, București, 2008, p.7.

¹⁴ *Ibidem*, p. 11.

¹⁵ E. Munteanu, *op. cit.*, p. 481.

¹⁶ Gh. Chivu, *Civilizație și cultură. Considerații asupra limbajului bisericesc actual*, București, 1997, p. 15.

precădere ortodoxismul — se cuvine a fi înțeles în strânsă legătură cu dogmatismul acestui tip de text: „păstrarea cu sfințenie” a anumitor forme sau formule standard este „unica în măsură să garanteze transmiterea infailibilă a mesajului religios.”¹⁷

În urma analizei comparative a celor trei versiuni observăm faptul că între ediția tipărită de Antim Ivireanul și cea actuală a *Liturghierului* există o identitate aproape totală. Cărțile traduse în românește de Antim și tipărite din îndemnul său — printre care se numără și *Liturghierul* (Tirgoviște, 1713) — au fost reeditate de nenumărate ori, astfel că textul antimian s-a păstrat pînă în zilele noastre aproape neschimbat (ca lexic, sintaxă și stil) în biserica ortodoxă românească.¹⁸ Acest fapt ne îndreptățește să afirmăm că aportul lui Antim la desăvîrșirea limbajului liturgic românesc este covârșitoare.¹⁹

Anexă. Textul rugăciunii

Dosoftei, *Dumnezeiasca Liturghie*, 1679: „Doamne îndurate și milostive, lung răbdătoriule și mult milostivule, ascultă rugăciunea noastră și ia aminte glasul rugării noastre. Fă cu noi sămnn spre bine, du-ne în calea Ta, ca să împlăm într-adevarea Ta. Veselește inimile noastre, întru să ne temem de numele Tău svînt, că mare ești și făcător de minunate. Tu ești Dumnezeu singur și nu este asemenea Ție nime în dumnezăi, Doamne, puternic în milă și bun în vîrtute, de-a agiutarea ș-a mîntuirea pre toț carii nedejduiesc în numele Tău svînt. [...] Că a Ta-i tăria și a Ta-i împărăția și puterea și slava, a Tatălui ș-a Fiului ș-a Svîntului Duh, acmu și pururea și-n vecii de veci.”

Antim Ivireanul, *Dumnezezeștile și sfintele Liturghii*, 1713: „Doamne, Îndurate și Milostive, Îndelung-răbdătoriule și Mult-milostive, ascultă rugăciunea noastră și ia aminte glasul cêrierii noastre; fă cu noi semn întru bine; îndireptează-ne pre noi la calea Ta, ca să umblăm întru adevărul Tău; veselêște inimile noastre, ca să ne tēmem de numele Tău cel sfînt, pentru că mare ești tu și faci lucruri minunate. Tu ești Dumnezeu singur și nu iaste asemene Ție întru dumnezei, Doamne, puternic întru milă și bun întru tărie, a ajuta și a mîngîia și a mîntui pre toți ceia ce să nădăjduesc întru sfînt numele Tău. Că Ție să cuvine toată mărirea, cinstea și închinăciunea, Tatălui și Fiului și Sfîntului Duh, acum și pururea și în vécii vécilor. Amin.”

***Liturghier*, 2000:** „Doamne, Îndurate și Milostive, Îndelung-răbdătoriule și Mult-milostive, ascultă rugăciunea noastră. Fă cu noi semn spre bine; îndreptează-ne pe calea Ta, ca să umblăm întru adevărul Tău; veselește inimile noastre, ca să ne temem de numele Tău cel sfînt, pentru că mare ești Tu și lucruri minunate faci. Tu singur ești Dumnezeu și nu este nimeni asemenea Ție, Doamne:

¹⁷ D.-L. Teleoacă, *op. cit.*, p. 15.

¹⁸ I. Bălan, *Limba cărților bisericești. Studiu istoric și liturgic*, Blaj, 1914, p. 230-253.

¹⁹ D. H. Mazilu, *op. cit.*, p. 178.

puternic într-o milă și bun într-o tărie, spre a ajuta și a mângâia și a mîntui pe toți cei ce nădăjduiesc într-o numele Tău cel sfînt. Că Ție se cuvine toată slava, cîntea și închinăciunea, Tatălui și Fiului și Sfîntului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.”

Bibliografie

A. Izvoare

- Antim Ivireanul, *Dumnezeieștile și sfintele Liturghii*, Tîrgoviște, 1713, Biblioteca Academiei Române, fondul de carte românească veche, cota 164.
Dosoftei, *Dumnezeiasca Liturghie 1679*, ediție critică de N. A. Ursu, Iași, 1980.
Liturghier, Tipărit cu aprobarea Sfîntului Sinod și cu binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Teoctist Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2000.

B. Lucrări de referință

- I. Bălan, *Limba cărților bisericești. Studiu istoric și liturgic*, Blaj, 1914.
Gh. Chivu, *Civilizație și cultură. Considerații asupra limbajului bisericesc actual*, București, 1997.
I. Coteanu, *Structura și evoluția limbii române (de la origini pînă la 1860)*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1981.
G. Ivănescu, *Limba mitropolitului Dosoftei în Studii de istoria limbii române literare*, Editura Junimea, Iași, 1989.
D. H. Mazilu, *Introducere în opera lui Antim Ivireanul*, Editura Minerva, București, 1999.
E. Munteanu, *Lexicologie biblică românească*, Editura Humanitas, București, 2008.
Al. Rosetti, B. Cazacu, L. Onu, *Istoria limbii române literare*, vol. I, *De la origini pînă la începutul secolului al XIX-lea*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Minerva, București, 1971.
E. Slave, *Sufixele -ie, -ărie în Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, vol. al III-lea, Editura Academiei RPR, București, 1962.
D.-L. Teleoacă, *Limbajul bisericesc actual între tradiție și inovație*, Editura Academiei Române, București, 2008.

C. Dicționare

- Micul dicționar academic*, vol. I-IV, Editura Univers Enciclopedic, București, 2003.
Al. Giorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, ediție îngrijită de Tudora Șandru Mehedinți și Magdalena Popescu Marin, Editura Saeculum, București, 2001.